

RISKLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH VA PORTFEL BOSHQARUVI
MEXANIZMLARI

Ishmanova Dinara

Ilmiy rag'bar., DSc, Millat Umidi Universitetining rektori

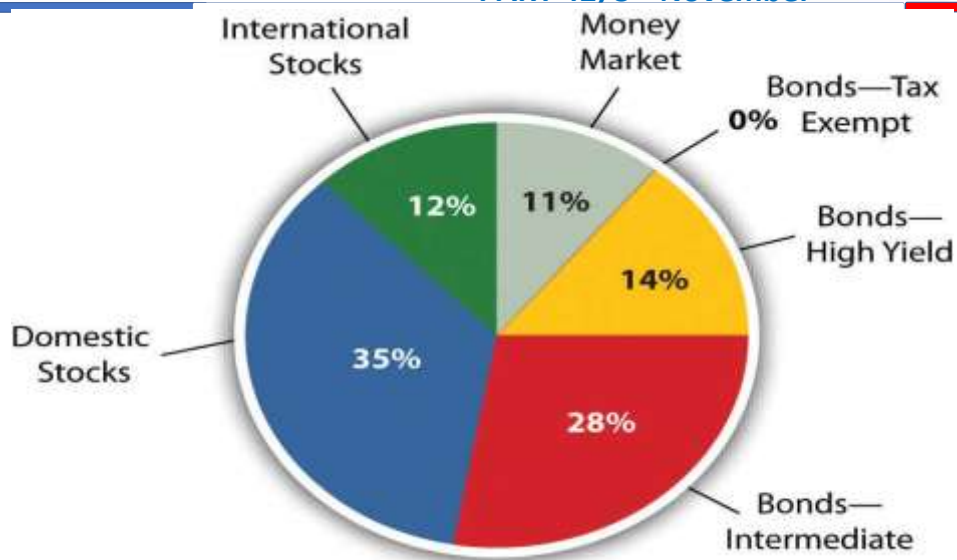
Shaxlo Raxmatova

Millat Umidi universitetining 4-kurs talabasi, raxmatovashaxlo798@gmail.com

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarning asosiy maqsadi – daromadni maksimallashtirish bilan birga, ularning barqarorligini saqlash va tavakkalchilik darajasini kamaytirishdir. Moliyaviy faoliyatda har bir investitsion qaror muayyan risk bilan bog'liq bo'lib, bu riskni to'g'ri boshqarish va diversifikatsiya qilish korxona yoki investor muvaffaqiyatining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Risklarni diversifikatsiya qilish — bu kapitalni turli aktivlar yoki sohalarga taqsimlash orqali umumiy yo'qotish xavfini kamaytirish strategiyasidir. Ushbu jarayon portfel boshqaruvi mexanizmlarining ajralmas qismi bo'lib, u investorning risk va daromad o'rtasidagi optimal muvozanatni ta'minlashga qaratilgan. Bugungi globallashtirish va raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy bozorlarning o'zaro integratsiyalashuvi natijasida diversifikatsiya vositalarining samarali qo'llanilishi yanada dolzarb tus olmoqda.

Tahlil va natijalar: Risklarni diversifikatsiya qilish va portfel boshqaruvi mexanizmlarining afzalliklari: Risklarni kamaytirish imkoniyati - diversifikatsiya orqali kapital turli aktivlarga taqsimlanadi, bu esa bitta investitsiya yo'nalishidagi salbiy o'zgarishlar butun portfelga ta'sirini kamaytiradi. Natijada umumiy risk darajasi sezilarli darajada pasayadi. Barqaror daromad oqimini ta'minlash - turli sohalar, tarmoqlar yoki geografik hududlarda joylashtirilgan aktivlar bir-birini kompensatsiya qilishi tufayli investor doimiy va barqaror daromad olish imkoniga ega bo'ladi. Moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish - portfel boshqaruvi mexanizmlari yordamida kapital optimal tarzda taqsimlanadi, bu esa investitsiya rentabelligini oshiradi va ortiqcha riskli aktivlardan voz kechish imkonini beradi. Bozor o'zgarishlariga moslashuvchanlik - diversifikatsiya qilingan portfel bozor sharoitlarining o'zgarishiga tezroq moslasha oladi. Bu investor yoki korxona uchun iqtisodiy inqirozlar davrida yo'qotishlarni minimallashtirish imkonini yaratadi. Daromad va risk o'rtasida optimal muvozanatni ta'minlash - Portfel boshqaruvi nazariyasi (xususan, Markovits modeli) investorning kutilayotgan daromadini maksimal darajada oshirib, riskni nazorat ostida saqlash imkonini beradi. Yangi investitsiya imkoniyatlarini aniqlash - portfel tahlili jarayonida bozorning turli segmentlari o'rganiladi, bu esa istiqbolli aktivlarni aniqlash va ularni investitsiya strategiyasiga qo'shish imkonini beradi.

1-grafik. Diversifikatsiya qilish, taklif etilayotgan aktivlarni taqsimlashga misol

Manba: https://saylordotorg.github.io/text_personal-finance/sl6-04-diversification-return-with-le.html

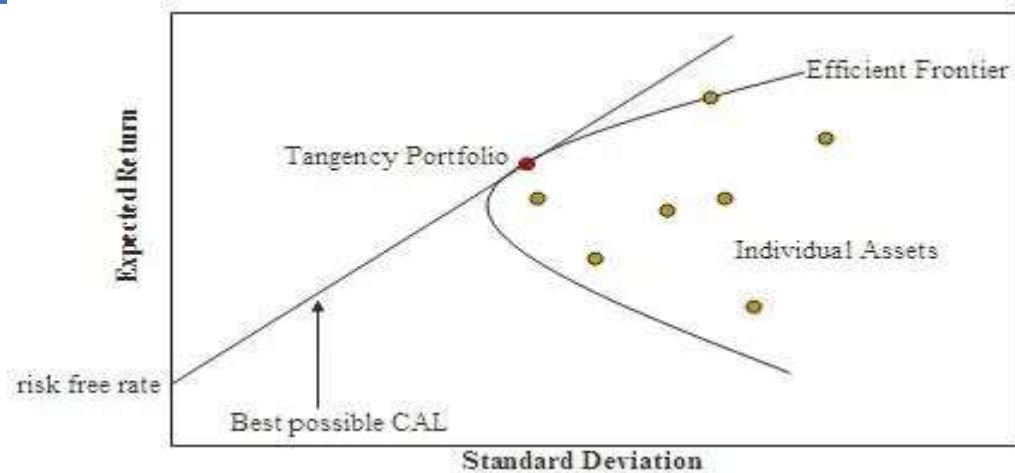
Risklarni diversifikatsiya qilish va portfel boshqaruvi mexanizmlarining kamchiliklari: Daromadning kamayish ehtimoli - diversifikatsiya ortiqcha ehtiyotkorlikka olib kelishi mumkin, natijada yuqori foyda beruvchi aktivlarga investitsiya miqdori cheklanadi va umumiy daromad darajasi pasayadi.

Boshqaruvning murakkabligi - keng diversifikatsiyalangan portfel ko'p sonli aktivlardan iborat bo'lganligi sababli, ularni tahlil qilish, monitoring qilish va qayta muvozanatlash jarayoni katta mehnat va malaka talab etadi.

Transaksion va operatsion xarajatlarning ortishi - ko'plab aktivlarga sarmoya kiritish uchun brokerlik to'lovlari, soliqlar, tahlil va boshqaruv xarajatlari ortadi. Bu esa sof foyda miqdoriga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bozor riskini to'liq bartaraf eta olmasligi - diversifikatsiya tizimli (bozor) riskni kamaytira olmaydi, chunki iqtisodiy inqirozlar, siyosiy o'zgarishlar yoki global moliyaviy inqirozlar barcha aktivlarga bir vaqtning o'zida ta'sir ko'rsatadi.

Axborot yetishmovchiligi va noto'g'ri baholash xavfi - investitsion qarorlarni qabul qilishda ishonchli ma'lumotlarning yetishmasligi yoki bozor signallarini noto'g'ri talqin qilish portfel samaradorligini pasaytiradi.

Kichik investorlar uchun cheklangan imkoniyatlar -diversifikatsiya qilish uchun katta hajmdagi kapital talab qilinadi. Shu sababli, kichik investorlar ko'plab aktivlarga sarmoya kiritish imkoniyatiga ega emaslar.

2-grafik. Diversifikatsiya va portfel risklarning tutashuvi

Manba: <https://fiveable.me/finance/unit-5/diversification-portfolio-risk/study-guide/QRNPtraP7WmDnLlu>

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, risklarni diversifikatsiya qilish va portfel boshqaruvi mexanizmlari zamonaviy moliyaviy boshqaruvning ajralmas qismi hisoblanadi. Ular orqali investorlar va xo'jalik yurituvchi subyektlar o'z kapitalini turli yo'nalishlarda joylashtirish orqali umumiy risk darajasini kamaytirib, daromadni barqarorlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Diversifikatsiya va portfel boshqaruvi nazariyalari, xususan, Markovits modeli, Sharpe koeffitsienti hamda Value at Risk (VaR) tizimlari asosida investitsion qarorlar qabul qilish riskni miqdoriy tahlil qilish imkonini beradi. Biroq, amaliyotda ushbu mexanizmlarni samarali qo'llash uchun moliyaviy savodxonlik, bozor ma'lumotlarining shaffofligi va tahliliy yondashuvning kuchaytirilishi zarur. O'zbekiston sharoitida investitsiya bozori hali to'liq shakllanmaganligi sababli, portfel boshqaruvi tizimini rivojlantirish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Moliya bozori ishtirokchilari uchun risklarni boshqarish va diversifikatsiya bo'yicha malaka oshirish dasturlarini joriy etish zarur. Investitsion tahlil va portfel boshqaruvi bo'yicha axborot tizimlarini rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni keng qo'llash tavsiya etiladi. Fond bozorida yangi moliyaviy instrumentlarni (masalan, indeks fondlari, obligatsiyalar, ETFlar) joriy etish orqali diversifikatsiya imkoniyatlarini kengaytirish kerak. Milliy investitsiya portfellarining samaradorligini oshirish uchun xorijiy tajribani o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish lozim. Moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlash va investorlarga real vaqt rejimidagi bozor tahlil ma'lumotlarini taqdim etish mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lu, S. (2022). Empirical Analysis of Value at Risk (VaR) of Stock Portfolio. Atlantis Press / konferensiya material. — VaR usulini empirik qo'llash misollari va tahlili. (atlantis-press.com)

2. Zaimović, A., Arnaut-Berilo, A., & Bešlija, R. (2024). International Portfolio Diversification Benefits: An Empirical Investigation (2014–2024). — Xalqaro diversifikatsiya bo'yicha yaqinda o'tkazilgan empirik tadqiqot namunasi. (ResearchGate)
3. ICI (Investment Company Institute). (2024). A Close Look at Exchange-Traded Funds and Their Investors (rapport). — ETFlar va ularning portfellar uchun diversifikatsiyadagi roli haqida so'nggi sanoat ma'lumotlari. (ici.org)
4. Chen, Y. (2025). Does benchmark-driven investment amplify the impact of global financial cycle on emerging markets? (ScienceDirect maqolasi) — Emerjing bozorlar va global sikllar tahlili (portfel ta'siri). (sciencedirect.com)
5. Gökğöz, H. (2025). Are diversification benefits sustainable at uncertain times? — Pandemiya va harbiy-siyosiy shoklar davrida diversifikatsiyaning samaradorligi bo'yicha tadqiqot. (sciencedirect.com)
6. IJRPR / turli tahrirlar (2023–2025). A Study on Portfolio Management by Markowitz and Sharpe — amaliy misollar (NASDAQ va boshqa bozorlarga oid) va o'quv maqolalar. (ijrpr.com)
7. InterFinance (Toshkent moliyaviy nashrlari). Kredit portfellarini boshqarish bo'yicha metodik tavsiyalar / maqolalar (2021–2023) — O'zbekistondagi amaliy bank portfeli boshqaruvi tajribalari. (interfinance.tsue.uz)
8. CyberLeninka / mahalliy iqtisodiy nashrlar. Bank-kredit portfeli va uni samarali boshqarish yo'llari (O'zbekiston tahlillari, 2019–2022) — milliy statistik ma'lumotlar va tahlillar. (КиберЛенинка)
9. Foydalanuvchi maqolalari va tadqiqotlar (ResearchGate, conference papers) — zamonaviy strategiyalar, multi-asset diversifikatsiya va raqamli/investitsion texnologiyalar (2022–2025). (ResearchGate)
10. https://saylordotorg.github.io/text_personal-finance/sl6-04-diversification-return-with-le.html
11. <https://fiveable.me/finance/unit-5/diversification-portfolio-risk/study-guide/QRNPtraP7WmDnLlu>